

Tuần 1 - Tổng hợp kiến thức Buổi học số 1 và 2

Time-Series Team

Ngày 17 tháng 7 năm 2025

Buổi học số 2 (Thứ 3 + Thứ 4, 16/07/2025) Vì nội dung của buổi thứ 3 và 4 có liên kết và nội dung giống nhau nên mình ghép thành 1 phần với 8 nội dung chính:

- **Phần 1: Random Variable**
- **Phần 2: Random Discrete Variable**
- **Phần 3: Continuous Random Variable**
- **Phần 4: Expected Value, Variance, Standard Deviation và ứng dụng của chúng**
- **Phần 5: Mean, Median và ứng dụng của chúng**
- **Phần 7: Probability Distribution PMF, PDF và CDF**
- **Phần 8: Histogram và ứng dụng của nó**
- **Phần 9: Mở rộng: Histogram bằng numpy**

Phần 1: Random Variable

Tổng quan (giải thích định nghĩa và công thức)

Một **Biến ngẫu nhiên (Random Variable)** là một đại lượng nhận giá trị phụ thuộc vào kết quả của một phép thử ngẫu nhiên. Mỗi giá trị của biến ngẫu nhiên gắn với một xác suất.

- Nếu biến chỉ nhận các giá trị **đếm được** (hữu hạn hoặc vô hạn đếm được như 0, 1, 2, 3...), ta gọi đó là **Biến ngẫu nhiên rời rạc (Discrete Random Variable)**.
- Nếu biến nhận **vô số giá trị liên tục** trên một khoảng (ví dụ từ 0 đến 1, bao gồm các giá trị như 0.1, 0.0001...), ta gọi là **Biến ngẫu nhiên liên tục (Continuous Random Variable)**.

Ví dụ thực tế:

- **Rời rạc (Discrete):** Số mặt ngửa khi tung 3 đồng xu. Có thể là 0, 1, 2 hoặc 3 mặt ngửa. Ta có thể liệt kê ra được tất cả các giá trị $\rightarrow$ đếm được.
- **Liên tục (Continuous):** Thời gian chờ xe buýt vào buổi sáng có thể là 3.2 phút, 3.21 phút, 3.219 phút,... $\rightarrow$ không thể liệt kê hết $\rightarrow$ liên tục.

Phân biệt theo hình ảnh:

- **Biến rời rạc:** Tập hợp giá trị như một danh sách các số: $[0, 1, 2, 3]$
- **Biến liên tục:** Một khoảng các giá trị thực: $(0, 1)$

Ghi nhớ nhanh:

- Biến ngẫu nhiên là cầu nối giữa phép thử ngẫu nhiên và giá trị số học.
- Rời rạc $\Rightarrow$ giá trị rời rạc, liệt kê được. (vd: số lần xuất hiện)
- Liên tục $\Rightarrow$ giá trị vô hạn trên khoảng, không thể liệt kê. (vd: thời gian, chiều cao)
- Biểu đồ PMF cho thấy phân phối xác suất của một biến ngẫu nhiên rời rạc.

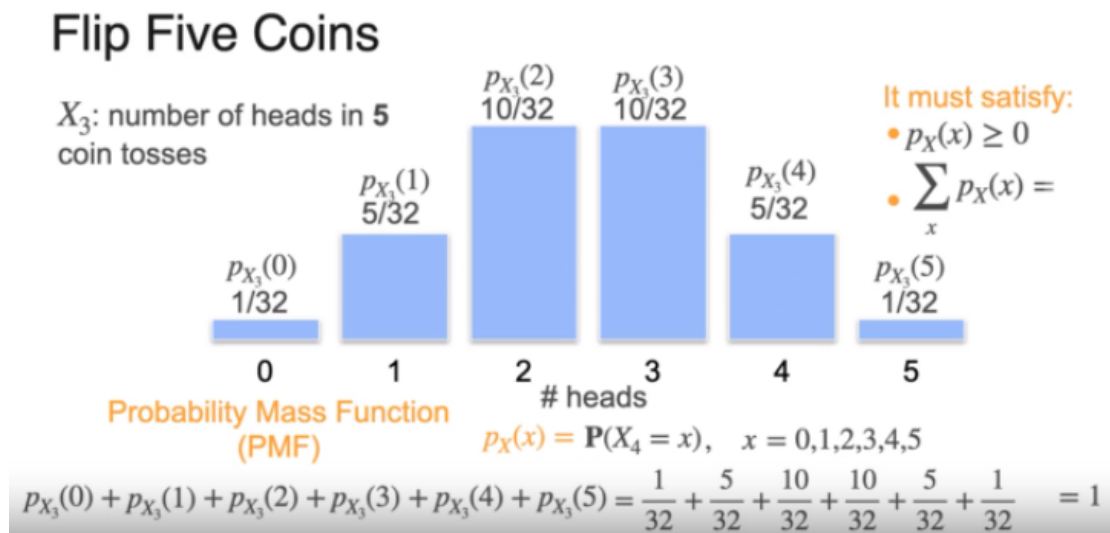
Phần 2: Random Discrete Variable

Tổng quan (giải thích định nghĩa và công thức)

Biến ngẫu nhiên rời rạc (Discrete Random Variable) là biến ngẫu nhiên chỉ nhận các giá trị đếm được, chẳng hạn như 0, 1, 2, 3, ... Mỗi giá trị đó đều gắn với một xác suất, và tổng tất cả các xác suất phải bằng 1:

$$\sum_x P(X = x) = 1 \quad \text{và} \quad P(X = x) \geq 0$$

Minh họa Biến ngẫu nhiên rời rạc qua bài toán tung 5 đồng xu: Giả sử mình tung 1 đồng xu 32 lần và liệt kê tất cả kết quả ra mặt ngửa ra 1 biểu đồ tần suất (Histogram), mình sẽ lấy được xác suất của tất cả các mặt (i.e. kết quả) có thể xảy ra của phép thử (e.g. xác suất ra ngửa 0 lần là $1/32$, ngửa 2 lần là $10/32$).

Hình 1: PMF – Xác suất số lần xuất hiện mặt ngửa khi tung 5 đồng xu

Công thức trên chính là Hàm khối lượng xác suất (Probability Mass Function) viết tắt là PMF giúp mình xem xét cách phân phối xác suất giữa tất cả các biến. Ví cho thấy xác suất xảy ra từng số lượng mặt ngửa khi tung 5 đồng xu, ký hiệu là X_3 với tổng cả xác suất luôn bằng 1.

$$\sum_{x=0}^5 p_X(x) = 1$$

Quan sát: Các biến X_1, X_2, X_3, X_4 – đại diện cho số lần xuất hiện mặt ngửa khi tung n đồng xu – đều có phân phối xác suất tương tự nhau (e.g. chia cho 32). Liệu có một mô hình thống nhất để biểu diễn các biến này?

đều $\rightarrow$ Câu trả lời là: **Phân phối nhị thức (Binomial Distribution)**

Phần 3: Probability Distribution (From Discrete to Continuous)

3.1 PMF (Probability Mass Function)

Phân phối nhị thức là gì?

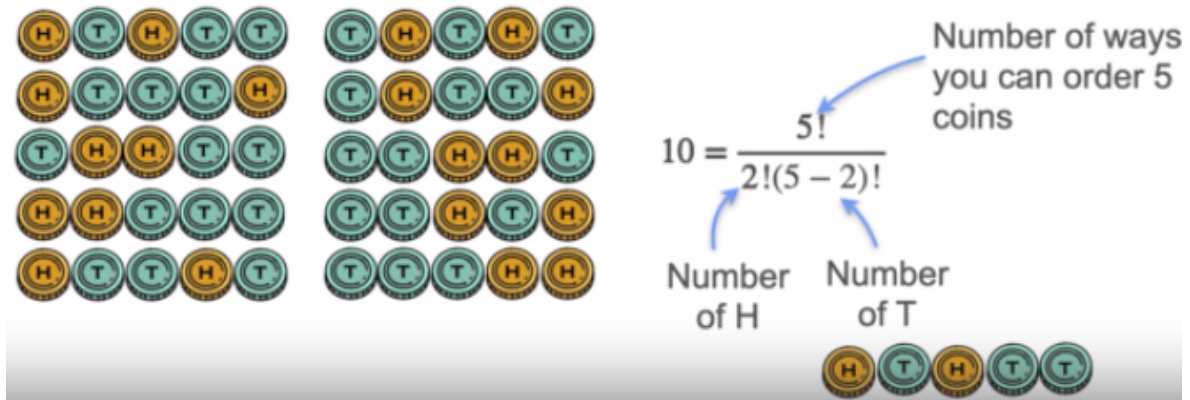
Phân phối nhị thức mô tả xác suất xảy ra đúng k lần thành công sau n lần lặp lại một phép thử mà:

- Mỗi lần thử chỉ có hai kết quả: **thành công (1)** hoặc **thất bại (0)**.
- Xác suất thành công ở mỗi lần là như nhau, ký hiệu là p .

Ví dụ: tung đồng xu nhiều lần, mỗi lần chỉ có mặt ngửa hoặc sấp.

Giải thích trực quan hệ số nhị thức:

What is the probability that if I flip 5 coins, 2 of them land in heads?

Hình 2: Hệ số nhị thức – số cách chọn 2 mặt ngửa trong 5 lần tung đồng xu

Trong ví dụ này, ta xét xác suất có đúng 2 mặt ngửa khi tung 5 đồng xu.

- $5!$: số cách sắp xếp 5 đồng xu.
- Nhưng khi tung 5 đồng xu đó có trùng lặp: 2 mặt ngửa giống nhau và 3 mặt sấp giống nhau. Do ta chỉ quan tâm đến trường hợp có đúng 2 ngửa và 3 sấp, nên cần loại bỏ các hoán vị giống nhau bằng cách chia cho $2! \cdot 3!$.
- Kết quả:

$$\binom{5}{2} = \frac{5!}{2!(5-2)!} = 10$$

→ Có 10 cách để xuất hiện đúng 2 mặt ngửa trong 5 lần tung.

Công thức phân phối nhị thức:

$$P(X = k) = \binom{n}{k} p^k (1 - p)^{n-k}$$

Trong đó:

- n : số lần thử (ví dụ: 5 lần tung đồng xu)
- k : số lần thành công mong muốn (ví dụ: 2 mặt ngửa)
- p : xác suất thành công mỗi lần thử (ví dụ: $p = 0.5$ nếu đồng xu công bằng)
- $\binom{n}{k}$: hệ số nhị thức – số cách chọn k lần thành công trong n lần thử

Ghi nhớ nhanh:

- Biến ngẫu nhiên rời rạc nhận các giá trị rời rạc, ví dụ như số mặt ngửa.
- Phân phối nhị thức mô tả xác suất xảy ra đúng k lần thành công trong n phép thử có hai khả năng xảy ra.
- Các giá trị rời rạc được mô tả bằng **Hàm khối xác suất (PMF)**.

3.2 PDF (Probability Density Function)

Trong phần trước, chúng ta đã tìm hiểu cách mô tả xác suất của biến ngẫu nhiên rời rạc thông qua hàm khối xác suất (PMF), mỗi giá trị rời rạc như 0, 1, 2, ... đều gắn với một xác suất cụ thể.

Tuy nhiên, trong thực tế, có rất nhiều hiện tượng không thể gắn với giá trị rời rạc mà thay vào đó là **một khoảng giá trị liên tục** — ví dụ như thời gian, chiều cao, tốc độ,... Khi đó, chúng ta cần một công cụ mới để mô tả xác suất: **Hàm mật độ xác suất (Probability Density Function - PDF)**.

Hiểu Từ Phân phối Rời Rạc đến Liên Tục

Trong phân phối rời rạc, tổng xác suất của tất cả kết quả luôn bằng 1. Nhưng hãy tưởng tượng nếu ta có **rất nhiều kết quả** (thậm chí vô hạn), thì xác suất tại từng điểm riêng lẻ sẽ dần tiến đến 0. Ví dụ: nếu có 1000 kết quả, thì mỗi kết quả chỉ có xác suất là $1/1000$.

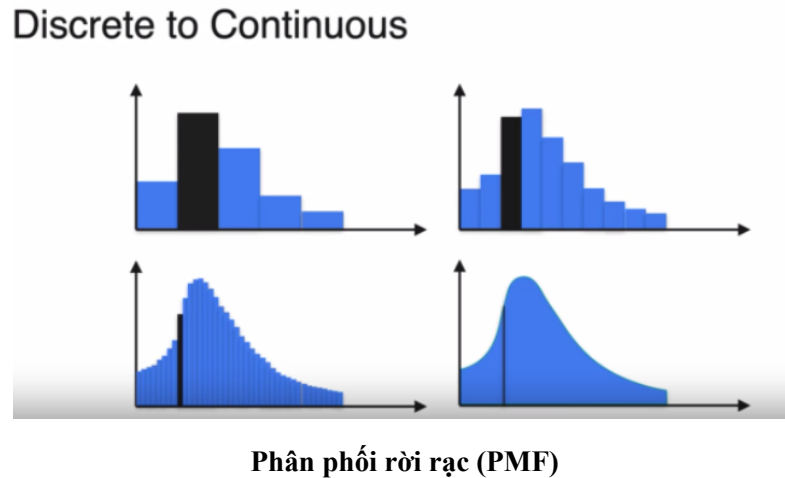
Vậy nếu xác suất của mọi kết quả đều bằng 0 thì ta tính sai ở đâu? Ta không sai — mà là vì loại phân phối này **khác về bản chất**. Nó không phải là rời rạc, mà là **liên tục**. Do vậy, cách tiếp cận cũ (PMF) sẽ không còn hiệu quả.

Thay vì hỏi: “Cuộc gọi kéo dài đúng 2 phút có xác suất bao nhiêu?”, hãy đặt câu hỏi theo khoảng: “Cuộc gọi kéo dài **từ 2 đến 3 phút** thì sao?”

- Ban đầu: ta chia các khoảng thành $[2, 3]$, $[3, 4]$ ...
- Sau đó: chia nhỏ hơn nữa thành $[2, 2.5]$, $[2.5, 3]$ ...
- Rồi lại tiếp tục chia nhỏ vô hạn như $[2, 2.1]$, $[2.1, 2.2]$ ...

Khi ta chia nhỏ đến mức vô hạn, ta bắt đầu thấy được một đường cong — hình dung mỗi cột xác suất rất nhỏ tạo thành một đồ thị mượt. Đây chính là lúc chúng ta chuyển sang **Phân phối liên tục (Continuous Distribution)**.

Minh họa: Từ PMF đến PDF cho thấy cách xác suất “chuyển hóa” từ các cột rời rạc sang 1 đường cong liên tục:

Hình 3: Từ phân phối xác suất rời rạc đến liên tục

Cách tính xác suất từ PDF:

Hàm mật độ xác suất (Probability Density Function – viết tắt là **PDF**) được ký hiệu là $f_X(x)$. Đây là hàm mô tả **tốc độ tích lũy xác suất quanh mỗi điểm** trong không gian liên tục. PDF chỉ áp dụng cho **biến ngẫu nhiên liên tục**, và thỏa các điều kiện:

- $f_X(x) \geq 0$ với mọi x
- Diện tích toàn bộ dưới đường cong của $f_X(x)$ bằng 1:

$$\int_{-\infty}^{\infty} f_X(x) dx = 1$$

Ta không thể hỏi “xác suất để $X = a$ ”, vì:

$$P(X = a) = 0$$

Thay vào đó, ta tính xác suất để X nằm trong một **khoảng giá trị** (a, b) bằng cách lấy **diện tích dưới đường cong** $f_X(x)$ từ a đến b :

$$P(a < X < b) = \int_a^b f_X(x) dx$$

Ghi nhớ nhanh:

- PMF: Dùng cho biến rời rạc. Xác suất tại từng điểm rời rạc. Tổng các xác suất = 1.
- PDF: Dùng cho biến liên tục. Xác suất trong một khoảng $\rightarrow$ tính bằng **diện tích dưới đường cong**.
- $P(X = a) = 0$ là xác suất ở từng điểm bằng 0 với biến liên tục.
- PDF không cho ta “xác suất” mà là “mật độ” — tức là mức độ tích lũy xác suất quanh một điểm.
- Tính xác suất bằng tích phân: $P(a < X < b) = \int_a^b f_X(x) dx$

3.3 CMF (Cumulative Probability Function)

Động lực xuất hiện CDF:

Ở phần trước, ta biết rằng khi làm việc với PDF (hàm mật độ xác suất), ta phải tính tích phân — tức là **tính diện tích dưới đường cong** — để tìm xác suất trong một khoảng. Nhưng điều này không phải lúc nào cũng thuận tiện, nhất là khi ta cần biết xác suất tích lũy từ điểm bắt đầu đến một giá trị cụ thể.

Đó là lý do vì sao ta cần đến **Hàm phân phối tích lũy – Cumulative Distribution Function (viết tắt là CDF hoặc CMF)**.

CDF là gì?

CDF cho biết **xác suất tích lũy** mà biến ngẫu nhiên X nhỏ hơn hoặc bằng một giá trị cụ thể x :

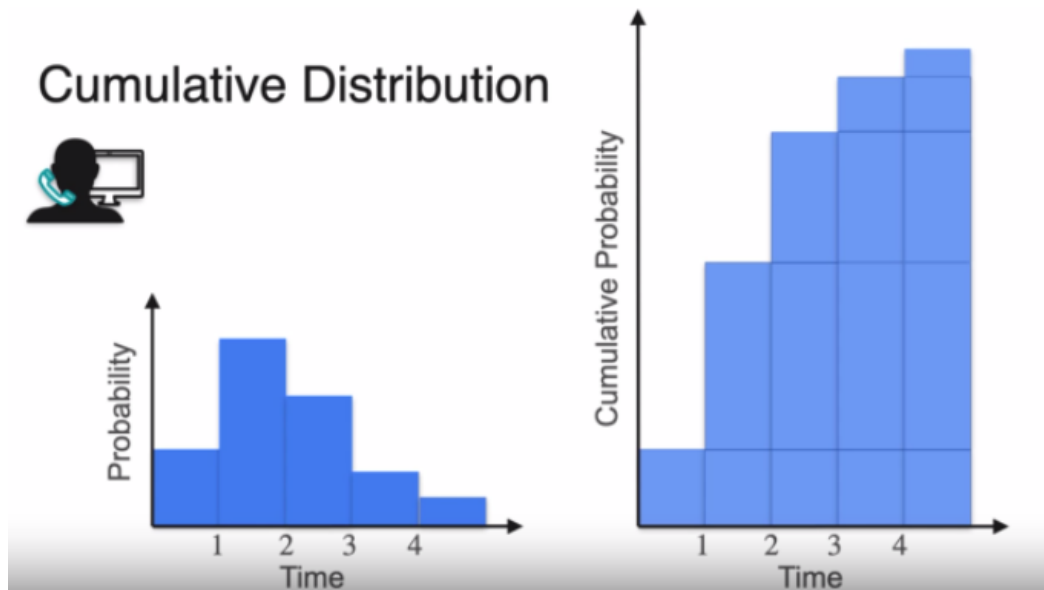
$$F_X(x) = P(X \leq x)$$

Tức là CDF sẽ “cộng dồn” tất cả xác suất từ $-\infty$ đến x . Đây là **tổng diện tích** dưới đường cong PDF từ trái qua phải đến điểm x .

Khác biệt giữa PDF và CDF:

- **PDF** cho biết xác suất trong một khoảng cụ thể (i.e. là chiều cao tại 1 khoảng)
- **CDF** cho biết tổng xác suất từ điểm bắt đầu cho đến một giá trị nhất định (i.e. diện tích tích lũy)

Ví dụ trực quan:

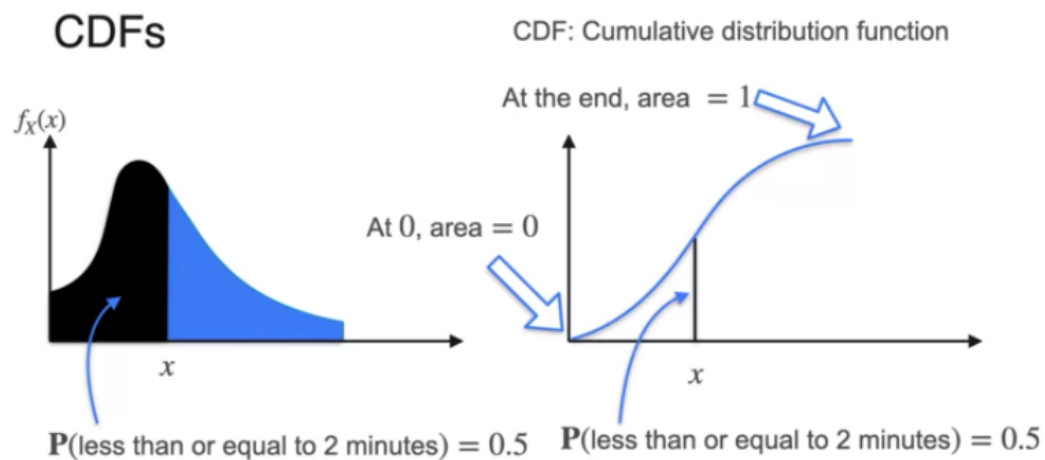

Hình 4: So sánh PDF và CDF – tích lũy xác suất từ 0 đến 1, rồi 0 đến 2,...

Tính chất của CDF:

- $F_X(x)$ (tổng xác suất của X) luôn nằm trong khoảng $[0, 1]$
- Luôn **tăng dần** vì xác suất tích lũy không thể âm
- Càng về bên phải, CDF càng tiến gần đến 1

Ví dụ cho PDF liên tục

Hình 5: CDF khi PDF liên tục trong 1 khoảng

Ghi nhớ nhanh:

- PDF: Cho biết mật độ xác suất tại một điểm. Phải dùng tích phân để tính xác suất theo khoảng.
- CDF: Cho biết tổng xác suất từ đầu đến điểm x , ký hiệu là $F_X(x) = P(X \leq x)$.
- CDF luôn nằm trong khoảng $[0, 1]$ và không bao giờ giảm.
- CDF giúp ta **tránh tính tích phân lặp đi lặp lại** — ta chỉ cần lấy hiệu giữa $F_X(b) - F_X(a)$ để biết xác suất $P(a < X < b)$.

Phần 4: Expected Value, Variance, Standard Deviation và ứng dụng của chúng

4.1 Expected Value

Giá trị kỳ vọng là gì?

Trong thống kê, **Mean (giá trị trung bình)** là trung bình cộng của một tập hợp dữ liệu — ví dụ như điểm số trung bình của sinh viên hoặc thời gian chờ xe buýt. Khi làm việc với biến ngẫu nhiên, giá trị trung bình này được gọi là **Expected Value (Giá trị kỳ vọng)**. Nói cách khác:

Expected Value chính là trung bình có trọng số của tất cả các kết quả có thể xảy ra, dựa trên xác suất xảy ra của chúng.

Hình 6: Ví dụ: Tính giá trị kỳ vọng tuổi của trẻ em trong phòng

Giả sử trong một lớp học có 10 em nhỏ với độ tuổi lần lượt là: 0, 0, 0, 1, 1, 2, 2, 2, 2, 3.
Khi đó:

$$\mathbb{E}[X] = \frac{0 + 0 + 0 + 1 + 1 + 2 + 2 + 2 + 2 + 3}{10} = \frac{13}{10} = 1.3$$

Tức là tuổi trung bình (expected value) là 1.3.

Ta có thể xem đây là một **trung bình có trọng số**, trong đó:

- Có 3 em 0 tuổi $\rightarrow P(X = 0) = \frac{3}{10}$
- Có 2 em 1 tuổi $\rightarrow P(X = 1) = \frac{2}{10}$
- Có 4 em 2 tuổi $\rightarrow P(X = 2) = \frac{4}{10}$

- Có 1 em 3 tuổi $\rightarrow P(X = 3) = \frac{1}{10}$

Từ đó:

$$\mathbb{E}[X] = 0 \cdot \frac{3}{10} + 1 \cdot \frac{2}{10} + 2 \cdot \frac{4}{10} + 3 \cdot \frac{1}{10} = 1.3$$

Ví dụ thực tế:

- **Ví dụ 1 – Đặt cược \$5 vào mặt ngửa:** Nếu bạn đặt cược \$5 vào mặt ngửa, xác suất thắng là 0.5 $\rightarrow$ giá trị kỳ vọng sẽ quyết định bạn nên cược bao nhiêu để không lỗ về lâu dài.
- **Ví dụ 2 – Tung 3 đồng xu:** Mỗi mặt ngửa bạn được 1 $\rightarrow$ số tiền trung bình mong đợi sau 3 lần tung là:

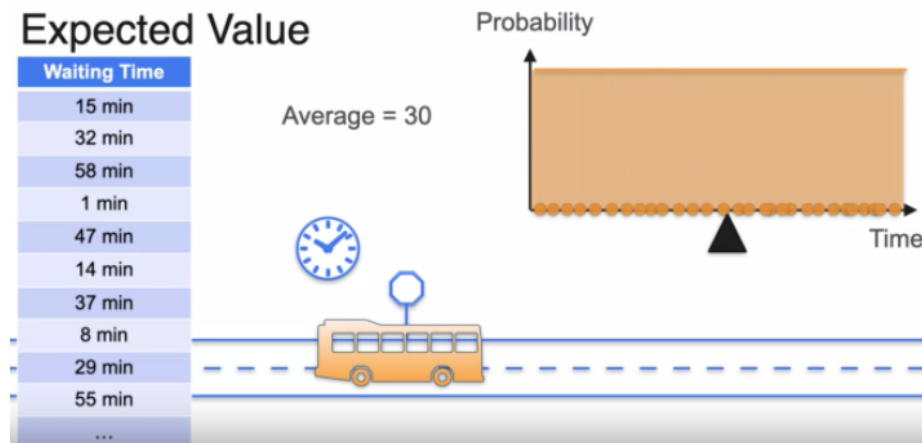
$$\mathbb{E}[X] = 0 \cdot \frac{1}{8} + 1 \cdot \frac{3}{8} + 2 \cdot \frac{3}{8} + 3 \cdot \frac{1}{8} = 1.5$$

Vì giá trị kỳ vọng là trung bình trọng số của phân phối xác suất, ta có thể thấy:

- Với **biến rời rạc**: giá trị kỳ vọng là điểm cân bằng của **PMF**
- Với **biến liên tục**: giá trị kỳ vọng là điểm cân bằng của **PDF**, tính bằng tích phân:

$$\mathbb{E}[X] = \int_{-\infty}^{\infty} x \cdot f_X(x) dx$$

Ví dụ liên tục: Bạn thu thập thời gian chờ xe buýt suốt nhiều năm và nó có phân phối đều (uniform) từ 0 đến 60 phút. Khi đó, trung bình luôn ở chính giữa:

Hình 7: Ví dụ Mean trong phân phối đồng đều

$$\mathbb{E}[X] = \frac{a + b}{2} = \frac{0 + 60}{2} = 30$$

Hiểu nhầm phổ biến:

Nhiều người cho rằng Expected Value là điểm ở giữa biểu đồ nhưng nó không phải lúc nào cũng đúng. Nếu dữ liệu bị lệch do một giá trị ngoại lệ (outlier như kết quả có khả năng xảy ra cao hơn mọi kết quả khác, điểm của

1 học sinh giỏi trong 1 lớp kém kéo điểm trung bình của cả lớp lên), điểm cân bằng sẽ bị kéo lệch. Trong khi đó, giá trị ở giữa thật sự là **Median** — ta sẽ tìm hiểu ở phần tiếp theo.

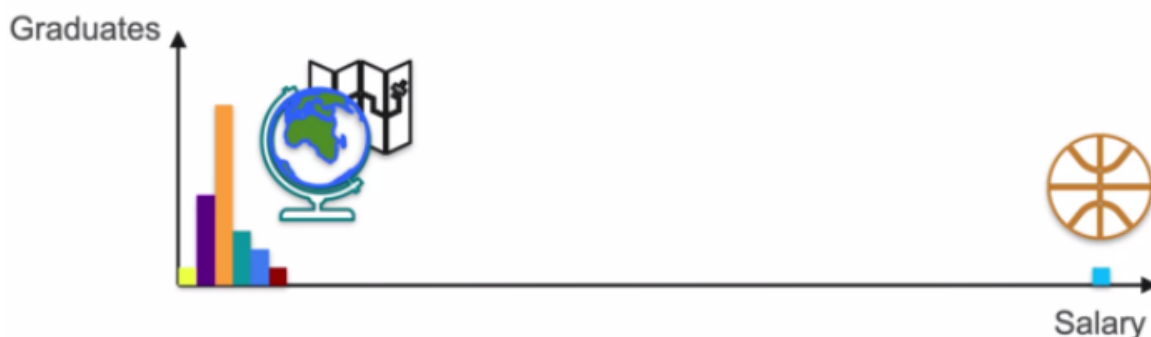
Ghi nhớ nhanh:

- Expected Value là giá trị trung bình mong đợi của một biến ngẫu nhiên.
- Với biến rời rạc: $\mathbb{E}[X] = \sum x \cdot P(X = x)$
- Với biến liên tục: $\mathbb{E}[X] = \int x \cdot f_X(x) dx$
- Expected Value là điểm cân bằng của phân phối xác suất.
- Giá trị này có thể bị ảnh hưởng mạnh bởi outlier (giá trị dị biệt).

4.2 Median và ứng dụng

Khi Mean trở nên đánh lừa:

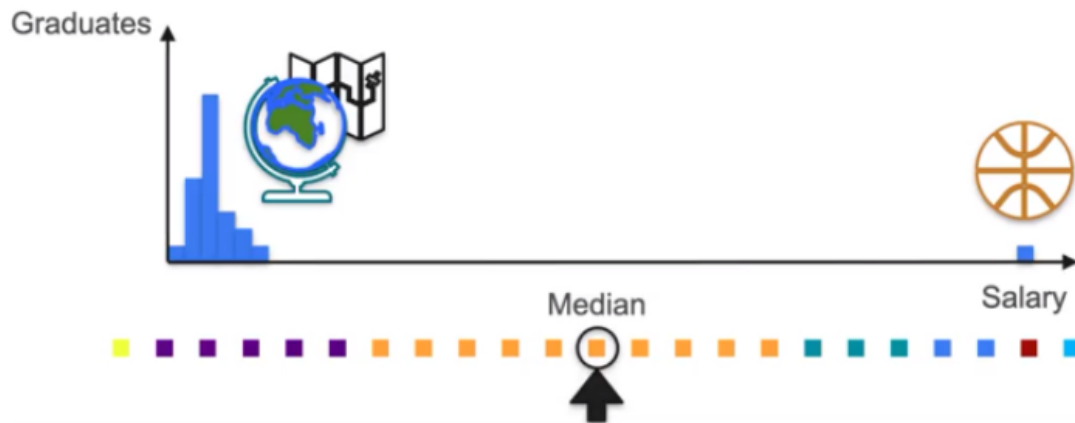
Mặc dù Mean (giá trị trung bình) giúp mô tả xu hướng trung tâm của dữ liệu, nhưng trong một số trường hợp, nó có thể không phản ánh chính xác "giá trị điển hình"—đặc biệt là khi xuất hiện **Outlier (giá trị ngoại lệ)**. Ví dụ như khi lương của 1 người cực kỳ cao làm nghiêng cân mức lương trung bình của tất cả học sinh tốt nghiệp ở trường đại học cao hơn. Đây là khi xác suất có thể lừa dối.

Hình 8: Giá trị trung bình bị ảnh hưởng mạnh bởi một phần tử quá lớn

Outlier làm lệch toàn bộ dữ liệu và khiến Mean trở nên sai lệch.

Lúc này, **Median là lựa chọn tốt hơn**: Sắp xếp toàn bộ dữ liệu theo thứ tự tăng dần, rồi chọn ra **giá trị ở giữa**. Đây là **Median – trung vị**, đại diện cho giá trị "ở giữa" tập dữ liệu (nếu tập dữ liệu chẵn sẽ lấy trung bình của 2 trung vị). Trong ví dụ trên, mình sắp xếp từng người với mức lương từ thấp đến cao rồi chọn trung điểm làm Median.

Hình 9: Lấy Median từ tập dữ liệu sau khi sắp xếp

Định nghĩa: Median là **giá trị trung vị** trong một tập dữ liệu đã được sắp xếp.

Cách tính Median:

- Với tập dữ liệu lẻ (ví dụ có 5 phần tử): Median là giá trị ở vị trí $\frac{N+1}{2}$
- Với tập dữ liệu chẵn (ví dụ có 6 phần tử): Median là trung bình của 2 phần tử ở giữa vì chúng đều là trung điểm:

$$\text{Median} = \frac{S\left(\frac{N}{2}\right) + S\left(\frac{N}{2} + 1\right)}{2}$$

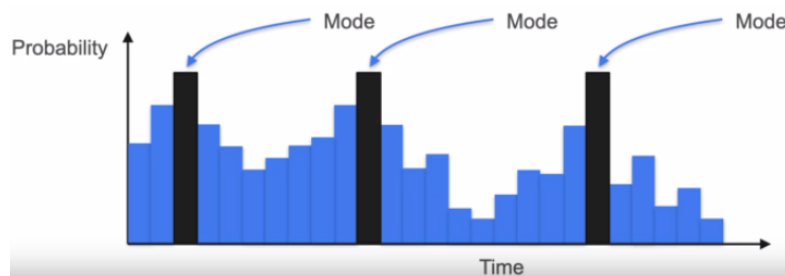
Ví dụ thêm:

Xét tập dữ liệu: 1, 2, 3, 4, 100

- **Mean:** $(1 + 2 + 3 + 4 + 100)/5 = 22 \rightarrow$ bị ảnh hưởng mạnh bởi outlier.
- **Median:** giá trị ở giữa là 3 $\rightarrow$ thể hiện giá trị điển hình hơn.

Mode – Giá trị phổ biến nhất:

Ngoài Mean và Median, còn một khái niệm khác gọi là **Mode** – là **giá trị xuất hiện nhiều nhất** trong tập dữ liệu.

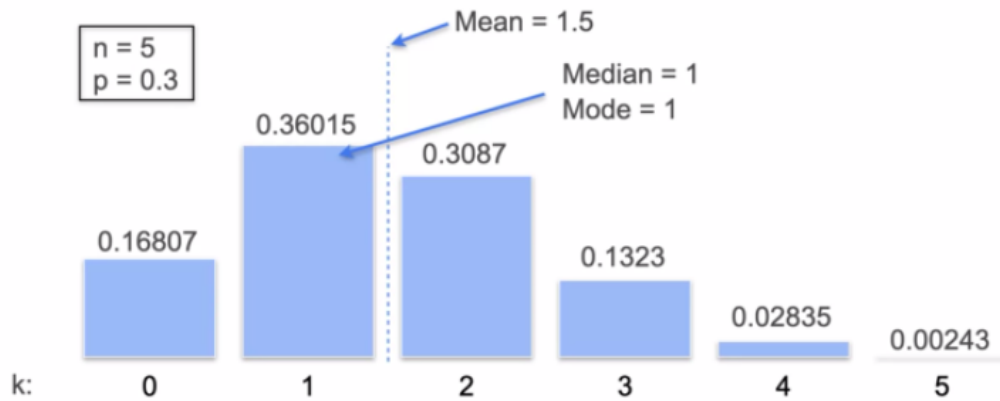

Hình 10: Một phân phối có thể có nhiều Mode (đa đỉnh)

- Mode phù hợp để mô tả trung tâm dữ liệu khi các giá trị rơi vào các cụm rõ rệt.
- Trong phân phối nhị thức hoặc các trường hợp rời rạc khác, Mode là giá trị có xác suất cao nhất.

Tổng kết sự khác nhau giữa Mean – Median – Mode:

Mean, Median and Mode in Binomial Distribution

Hình 11: So sánh Mean, Median và Mode trong các trường hợp phân phối khác nhau

- **Mean:** điểm cân bằng trung tâm – bị ảnh hưởng bởi outlier.
- **Median:** giá trị ở giữa – phù hợp khi dữ liệu lệch (skewed).
- **Mode:** giá trị xuất hiện phổ biến nhất – phù hợp khi có nhiều cụm dữ liệu.
- **Trong Uniform Distribution** vì dữ liệu và giá trị phân phối đồng đều nên Mean, Median sẽ ở cùng 1 điểm.

Mở rộng: Giá trị kỳ vọng của 1 hàm số và Tổng của kỳ vọng

Đây là phần quan trọng để ta có thể hiểu được công thức của Variance.

5.1 Giá trị kỳ vọng của một Hàm số (Expected Value of a Function)

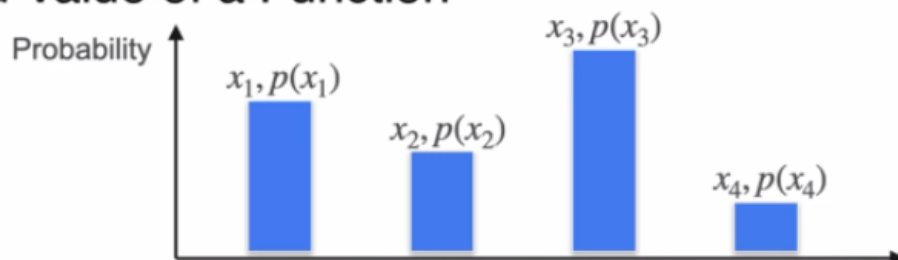
Khi nào cần kỳ vọng của một hàm số? Sau khi hiểu cách tính kỳ vọng (Expected Value) của biến ngẫu nhiên X , câu hỏi đặt ra là: *Điều gì sẽ xảy ra nếu ta không chỉ quan tâm đến giá trị X , mà quan tâm đến một hàm của X như X^2 , X^3 , hay $g(X)$ bất kỳ?*

Ý tưởng trực quan:

- Với mỗi giá trị x_i xảy ra với xác suất $p(x_i)$, kỳ vọng $\mathbb{E}[X]$ được tính bằng tổng $x_i \cdot p(x_i)$.
- Nếu bạn muốn tính kỳ vọng của X^2 , chỉ cần thay thế x_i bằng x_i^2 , tức là $\mathbb{E}[X^2] = \sum x_i^2 \cdot p(x_i)$.
- Tổng quát: Nếu bạn muốn tính kỳ vọng của một hàm $g(X)$, thì:

$$\mathbb{E}[g(X)] = \sum g(x_i) \cdot p(x_i)$$

Expected Value of a Function

$$\mathbb{E}[X] = x_1p(x_1) + x_2p(x_2) + x_3p(x_3) + x_4p(x_4)$$

$$\mathbb{E}[g(X)] = g(x_1)p(x_1) + g(x_2)p(x_2) + g(x_3)p(x_3) + g(x_4)p(x_4)$$

Hình 12: So sánh công thức kỳ vọng và công thức kỳ vọng của một hàm $g(X)$

Ví dụ 1: Kỳ vọng của X^2 – Trò chơi xúc xắc

- Tung một viên xúc xắc, nếu ra mặt x , bạn nhận phần thưởng là x^2 đô.
- Hỏi: Bạn nên trả để chơi trò này?

Tính kỳ vọng:

$$\mathbb{E}[X^2] = \frac{1^2 + 2^2 + 3^2 + 4^2 + 5^2 + 6^2}{6} = \frac{91}{6} \approx 15.17$$

→ Trung bình bạn nhận được khoảng 15.17 đô → không nên trả nhiều hơn số tiền này để chơi.

Ví dụ 2: Kết hợp hàm tuyến tính – $g(x) = 2x - 5$

- Tung xúc xắc và nhận phần thưởng gấp đôi giá trị ($2x$), nhưng phải trả phí 5 đô để tham gia.
- Lợi nhuận thực sự mỗi lượt là $g(x) = 2x - 5$

Expectation of Linear Function

Probability:	1/6	1/6	1/6	1/6	1/6	1/6
Roll:	1	2	3	4	5	6
						
Double:	2	4	6	8	10	12
Wins	2 - 5	4 - 5	6 - 5	8 - 5	10 - 5	12 - 5

Hình 13: Giá trị lợi nhuận: $g(x) = 2x - 5$

Tính kỳ vọng:

$$\mathbb{E}[g(X)] = \mathbb{E}[2X - 5] = 2 \cdot \mathbb{E}[X] - 5$$

$$\text{Vì } \mathbb{E}[X] = \frac{1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6}{6} = 3.5 \Rightarrow \mathbb{E}[g(X)] = 2 \cdot 3.5 - 5 = 2$$

→ Trung bình bạn lời được 2 đô mỗi lượt.

Tính chất quan trọng: Expected Value là toán tử tuyến tính

$$\mathbb{E}[aX + b] = a \cdot \mathbb{E}[X] + b$$

$$\mathbb{E}[g_1(X) + g_2(X)] = \mathbb{E}[g_1(X)] + \mathbb{E}[g_2(X)]$$

Dù hàm $g(x)$ là tuyến tính hay không, công thức vẫn áp dụng được.

Ghi nhớ nhanh:

- Chỉ cần thay x bằng $g(x)$ trong công thức kỳ vọng.
- Expected Value có tính tuyến tính: $\mathbb{E}[aX + b] = a \cdot \mathbb{E}[X] + b$.
- $\mathbb{E}[\text{const}] = \text{const}$.
- Có thể dùng để tính các đại lượng như $\mathbb{E}[X^2]$, $\mathbb{E}[|X|]$, $\mathbb{E}[\sqrt{X}]$, v.v.

5.2 Tổng kỳ vọng – Sum of Expectations

Ví dụ 1: Tung một đồng xu và một xúc xắc:

- Nếu ra ngửa: thắng 1 đô
- Sau đó tung xúc xắc và nhận đúng số tiền bằng mặt xúc xắc

You play a game:
Flip a coin. If heads you win \$ 1, else you win nothing.
Then roll a die. You win the amount you roll.

	Win \$1	Win	\$1	\$2	\$3	\$4	\$5	\$6
	Win nothing							

What are your expected winnings for the game?

Hình 14: Tổng kỳ vọng từ 2 hành động độc lập

$$\mathbb{E}[X] = \mathbb{E}[X_{\text{coin}}] + \mathbb{E}[X_{\text{dice}}] = 0.5 + 3.5 = 4$$

Kết luận:

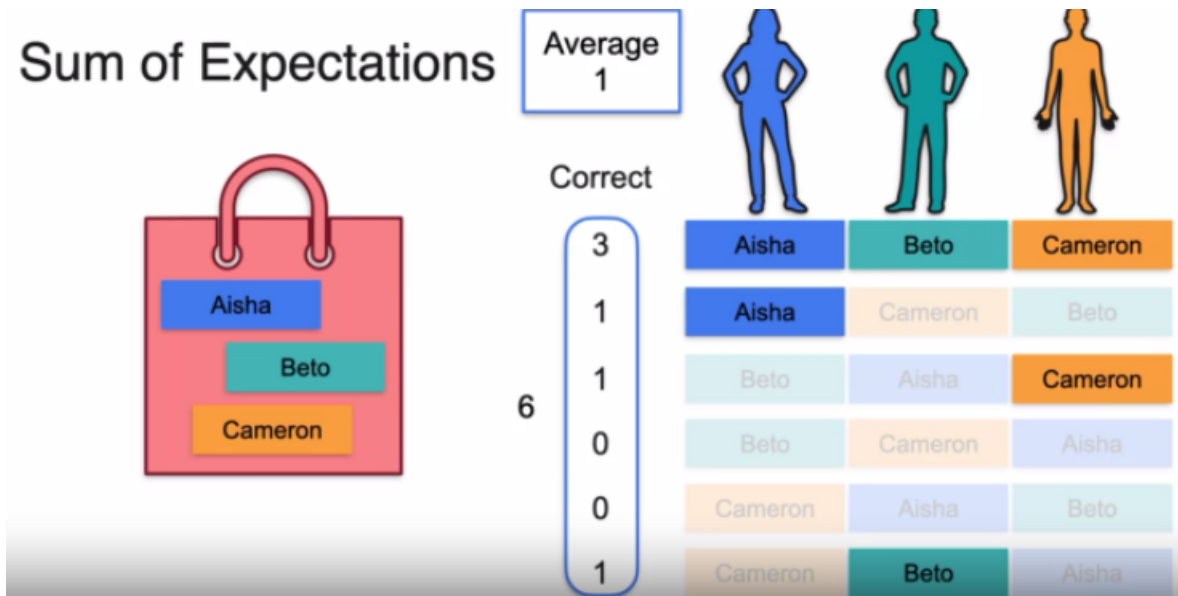
$$\mathbb{E}[X + Y] = \mathbb{E}[X] + \mathbb{E}[Y]$$

Ví dụ 2: Bao nhiêu người được gán đúng tên?

Bạn có 1 túi chứa các tên ngẫu nhiên của 8 tỷ người. Nếu bạn rút ngẫu nhiên một tờ từ túi và mỗi người chỉ nhận đúng 1 tên, trung bình có bao nhiêu người chọn ra đúng tên của mình ?

Theo trực giác, bạn sẽ nghĩ là xác suất rất thấp nhưng sự thật sẽ có ít nhất 1 người được chọn đúng tên, vì xác suất là 1/8 tỷ. Để hiểu rõ hơn, mình sẽ lấy ví dụ trực quan với 3 người: Aisha, Beto và Cameron thay vì 8 tỷ người.

Có tất cả $3! = 6$ hoán vị để phân phối tên cho 3 người. (i.e. các trường hợp có thể xảy ra khi lấy lần lượt từng tên ra khỏi túi).

Hình 15: Số lần gán đúng tên trong từng hoán vị

Tổng số lượt đúng: $3 + 1 + 1 + 0 + 0 + 1 = 6$ Trung bình sau 6 hoán vị: $6/6 = 1$
→ Với 3 người, số người nhận đúng tên trung bình là 1. Vậy còn 8 tỷ người?

Sử dụng Sum of Expectations để tổng quát:

Gọi biến ngẫu nhiên M_i là 1 nếu người thứ i nhận đúng tên mình, và 0 nếu sai.

Xác suất để người i nhận đúng tên: $\mathbb{P}(M_i = 1) = \frac{1}{n}$

$$\mathbb{E}[M_i] = 1 \cdot \frac{1}{n} + 0 \cdot \left(1 - \frac{1}{n}\right) = \frac{1}{n}$$

Tổng số người được gán đúng tên là:

$$M = \sum_{i=1}^n M_i \Rightarrow \mathbb{E}[M] = \sum_{i=1}^n \mathbb{E}[M_i] = n \cdot \frac{1}{n} = 1$$

Đơn giản vì tổng của 8 tỷ lần 1/8 tỷ = 1 → **Không phụ thuộc vào n , kỳ vọng luôn bằng 1!**

Ghi nhớ nhanh:

- Dù có 5, 500 hay 8 tỷ người, số người trung bình được gán đúng tên là 1.
- Đây là minh chứng trực quan cho tính chất **cộng tuyến tính của kỳ vọng**:

$$\mathbb{E}[X_1 + X_2 + \dots + X_n] = \mathbb{E}[X_1] + \mathbb{E}[X_2] + \dots + \mathbb{E}[X_n]$$

- Tính chất này đúng kể cả khi các biến không độc lập – rất mạnh mẽ và thường được ứng dụng trong xác suất tổ hợp.

Variance – Phương sai

6.1 Động lực: Để miêu tả dữ liệu, kỳ vọng thôi là chưa đủ

Kỳ vọng rất hữu ích trong việc tóm tắt phân phối. Tuy nhiên, kỳ vọng không phản ánh đầy đủ toàn bộ đặc trưng của phân phối. Ví dụ, ta có thể có hai trò chơi (hay hai biến ngẫu nhiên) có **cùng kỳ vọng bằng 0**, nhưng một trò chỉ dao động từ -1 đến $+1$, còn trò kia dao động từ -100 đến $+100$.

Cả hai trò đều ”cân bằng” tại giá trị 0, nhưng rõ ràng **độ biến động (spread)** của chúng là rất khác nhau. Sự khác biệt này được đo bởi một khái niệm mới: **Phương sai (variance)**.

6.2 Ví dụ: So sánh hai trò chơi

Game 1: Gieo đồng xu, nếu ra mặt ngửa thì thắng \$1, nếu ra mặt sấp thì thua \$1. $\Rightarrow$ Xác suất 50–50, kỳ vọng là:

$$\mathbb{E}[X_1] = 0.5 \cdot (-1) + 0.5 \cdot 1 = 0$$

Game 2: Gieo đồng xu, nếu ra mặt ngửa thì thắng \$100, nếu ra mặt sấp thì thua \$100. Kỳ vọng vẫn là:

$$\mathbb{E}[X_2] = 0.5 \cdot (-100) + 0.5 \cdot 100 = 0$$

Kết luận: Hai trò chơi có cùng kỳ vọng, nhưng trò thứ hai có mức độ rủi ro cao hơn rõ ràng.

6.3 Ta cần đo độ “lan rộng” của phân phối

Giả sử ta đo **sai lệch (deviation)** của từng kết quả so với kỳ vọng. Với Game 1: ta có các sai lệch là $+1$ và -1 . Với Game 2: ta có các sai lệch là $+100$ và -100 .

Nếu ta lấy trung bình các sai lệch này:

$$\frac{1 + (-1)}{2} = 0 \quad (\text{luôn luôn bằng } 0)$$

Điều này không hữu ích. Các sai lệch âm và dương triệt tiêu nhau. Một hướng khác là dùng **giá trị tuyệt đối** (absolute deviation), nhưng phương pháp này không tiện về mặt toán học.

Giải pháp tối ưu: Ta dùng **biên phương sai lệch** – tức là lấy $(x - \mu)^2$, nhờ đó mọi giá trị đều dương và dễ xử lý toán học.

6.4 Rút công gọn thức phương sai từ kỳ vọng

Công thức định nghĩa phương sai của một biến ngẫu nhiên X với kỳ vọng $\mu = \mathbb{E}[X]$ là:

$$\text{Var}(X) = \mathbb{E}[(X - \mathbb{E}[X])^2]$$

Ta sẽ chứng minh rằng công thức trên tương đương với:

$$\text{Var}(X) = \mathbb{E}[X^2] - (\mathbb{E}[X])^2$$

Bước 1: Khai triển bình phương trong kỳ vọng

$$\text{Var}(X) = \mathbb{E}[(X - \mu)^2] = \mathbb{E}[X^2 - 2\mu X + \mu^2]$$

Bước 2: Tính kỳ vọng từng thành phần

Do tính chất tuyến tính của kỳ vọng:

$$\mathbb{E}[X^2 - 2\mu X + \mu^2] = \mathbb{E}[X^2] - 2\mu\mathbb{E}[X] + \mathbb{E}[\mu^2]$$

Bước 3: Rút gọn

Vì $\mu = \mathbb{E}[X]$ là hằng số nên:

$$\mathbb{E}[X^2] - 2\mu \cdot \mu + \mu^2 = \mathbb{E}[X^2] - 2\mu^2 + \mu^2 = \mathbb{E}[X^2] - \mu^2$$

Do đó:

$$\text{Var}(X) = \mathbb{E}[X^2] - (\mathbb{E}[X])^2$$

Kết luận: hai công thức là tương đương và thường trong thực hành, ta sử dụng công thức rút gọn $\mathbb{E}[X^2] - (\mathbb{E}[X])^2$ vì dễ tính toán hơn.

6.5 Công thức phương sai

Cho biến ngẫu nhiên X với kỳ vọng $\mu = \mathbb{E}[X]$, phương sai được định nghĩa là:

$$\text{Var}(X) = \mathbb{E}[X^2] - (\mathbb{E}[X])^2$$

Các bước để tính phương sai:

1. Tính kỳ vọng μ
2. Tính sai lệch: $(x - \mu)$ cho từng giá trị
3. Bình phương sai lệch: $(x - \mu)^2$
4. Lấy kỳ vọng của bình phương sai lệch

Ví dụ:

- Game 1: các sai lệch là $+1$ và -1 , bình phương là 1 và 1 , trung bình là 1 .
- Game 2: các sai lệch là $+100$ và -100 , bình phương là $10,000$ và $10,000$, trung bình là $10,000$.

Tóm lại: Game 2 có mức độ biến động cao hơn rất nhiều.

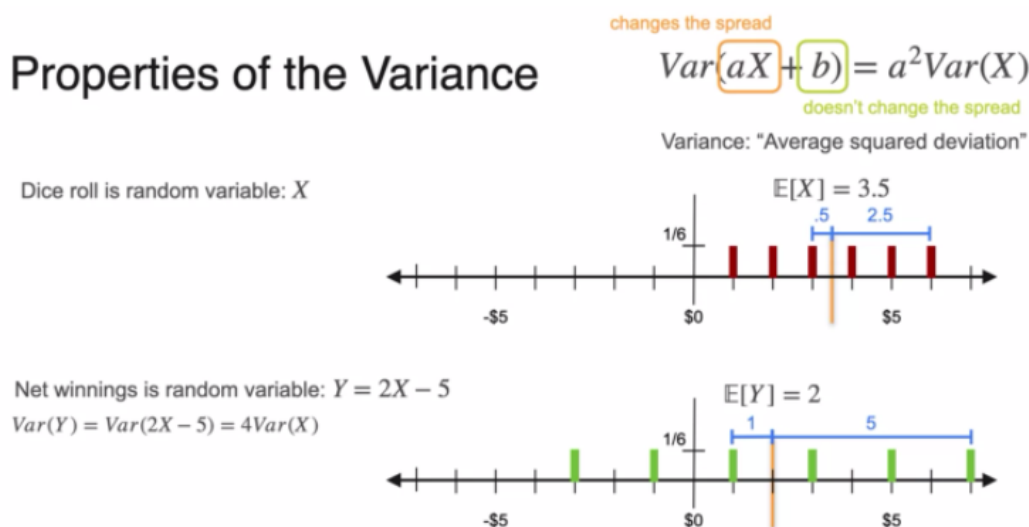
6.6 Thuộc tính của phương sai

Một thuộc tính cực kỳ quan trọng của phương sai là:

$$\text{Var}(aX + b) = a^2 \cdot \text{Var}(X)$$

- Cộng thêm hằng số b không làm thay đổi phương sai.
- Nhưng nhân với hằng số a thì làm phương sai tăng theo a^2 .

Ví dụ:

Hình 16: Tổng kỳ vọng từ 2 hành động độc lập

Nếu biến X có phương sai là 2 thì biến $Y = 3X + 5$ sẽ có phương sai là $3^2 \cdot 2 = 18$

Điều này rất quan trọng khi bạn biến đổi dữ liệu: nhân dữ liệu với một số sẽ thay đổi mức độ phân tán (spread), còn cộng thì chỉ làm dữ liệu “dời vị trí” chứ không thay đổi phương sai.

Tóm tắt:

- Expected value không nói hết phân phối – cần đo độ phân tán.
- Variance là kỳ vọng của bình phương sai lệch.
- Công thức: $\text{Var}(X) = \mathbb{E}[(X - \mathbb{E}[X])^2] = \mathbb{E}[X^2] - (\mathbb{E}[X])^2$
- $\text{Var}(aX + b) = a^2 \cdot \text{Var}(X)$

Standard Deviation

Phần 5: Ứng dụng của Mean, Median, Variance

8.1 Ứng dụng của Mean

8.2 Ứng dụng của Median

8.3 Ứng dụng của Variance

Phần 7: Histogram và ứng dụng của nó

Phần 8: Mở rộng: Histogram bằng numpy